

BOTANISCHE TUIN „JOCHUM-HOF" TE TEGELEN

door J. P. H. MOOREN *

Historie

In 1933 begon Pater Jochum met de aanleg van de tuin op het grondgebied van het Missiehuis-Noviciaat van Steyl. Pater Jochum was biologie-leraar en samen met zijn studenten verzorgde hij de aanleg. In 1934 vond de eerste uitbreiding plaats met een Alpenflora. Tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 werd de tuin in ernstige mate verwoest. Met het herstel werd in 1953 begonnen.

De bouw van een „warenhuis" – oorspronkelijk bedoeld voor de teelt van groenten – ging in 1962 van start. Deze teelt was echter onrendabel, reden waarom de kas al spoedig geschikt werd gemaakt voor tropische en subtropische planten.

Op de rondom dit tropenhuis gelegen grond werden vrij zeldzame heesters aangeplant; een uitgebreide *Iris*- en *Hemerocallis*sortiment kreeg een plaats bij een met eenvoudige middelen aangelegde vijver.

Toen het Missiehuis St. Michaël in 1969 besloot het gehele noviciaat-complex te gaan verhuren, kwam het voortbestaan van de tuin ernstig in gevaar.

Het bekend worden van de moeilijke situatie, waarin de tuin verkeerde, bracht een door V.V.V.-Tegelen gevormde werkgroep in het geweer. Binnen het kader van het Europese Natuurbeschermingsjaar 1970 werd toen een grote actie gevoerd.

Het beschikbaar komen van subsidies van rijk, provincie en gemeente gaf de eerste garantie tot behoud van de tuin. Het nog ontbrekende bedrag voor een sluitende begroting werd bijeen gebracht door particuliere schenkingen en door giften uit het bedrijfsleven.

* Voorzitter Stichting Botanische Tuin van Steyl „Jochumshof".

Vanaf 1 januari 1971 is de exploitatie in handen van de Stichting „Botanische Tuin van Steyl", die aan de tuin de naam „Jochum-Hof" heeft gegeven.

Sinds die tijd is er veel veranderd; diverse onderdelen werden opnieuw ingedeeld en een kruidentuin en een modern aangelegde heidetuin kregen er een belangrijke plaats. Ook op organisatorisch gebied werden vele zaken aangepast aan de behoeften van de huidige bezoeker.

Opening van Jochumshof te Steyl op 12 juni 1971.

(foto dr. P. J. van Nieuwenhoven)

Tropenhuis

Deze kas is verdeeld in een tropische en subtropische afdeling. In de tropische afdeling staat een gevarieerd plantensortiment. Ficussoorten van de kleinste tot de allergrootste, diverse varensoorten (o.a. *Blechnum gibbum* en een mooie boomvaren) vallen duidelijk op. Voorts vindt men er tropische consumptiegewassen, zoals bananen, ananas, rijst, koffie en thee.

In 1971 werd gestart met de Orchideeënverzameling. De door een Californische kwekerij ter beschikking gestelde soorten zijn zodanig gekozen, dat er regelmatig enkele exemplaren in bloei staan.

Van de subtropische afdeling wordt het grootste gedeelte ingenomen door een verzameling cactussen en andere vetplanten. Het betreffende tableau is aanzienlijk uitgebreid en opnieuw gerangschikt door

de Noordlimburgse afdeling van „Succulenta”. De in de subtropen voorkomende vruchtbomen, zoals de citroen-, sinaalappel-, mandarijn- en olijfbom zijn hier eveneens te zien.

Heidetuin

Deze is in 1973 aangelegd in samenwerking met de vereniging „Ericultura”, die het plan ontwierp en aan de „Jochum-Hof” tevens 1000 planten in 100 verschillende cultivariaties beschikbaar stelde.

Behalve het uitgebreide *Erica*- en *Calluna*-sortiment, zijn hier ook andere vertegenwoordigers uit de familie der Ericaceae aangeplant.

Een heidetuin is duidelijk in. Toekomstige heidetuinbezitters vinden hier dan ook een fraai en goed uitgewerkt voorbeeld.

Kruidentuin

In het noordelijke deel van de „Jochum-Hof” is in de zomer van 1972 een kruidenhoek aangelegd. Een 60 soorten zijn uit zaad opgekweekt en ongeveer 70 exemplaren zijn als stekmateriaal of als jong plantgoed afkomstig uit de kruidentuin van het Openluchtmuseum te Arnhem.

Het sortiment kruiden is verdeeld in geneeskrachtige, technische en keukenkruiden. Ook deze tuin voorziet in een duidelijke behoefte.

Heemtuin

De laatste jaren is in vele publicaties gewezen op de functie van een heemtuin. Als belangrijkste punten komen steeds de waarde voor het onderwijs en voor de recreatie naar voren. Mede op advies van de toenmalige Minister van C.R.M., Dr. Marga Klompé, heeft het stichtingsbestuur gestreefd naar de aanleg van een dergelijke tuin.

Mejuffrouw Drs. R. R. van Wessem, in leven biologe van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht, heeft een plan ontworpen, dat als belangrijk praatstuk is gaan dienen. Hierbij werd uitgegaan van een

rangschikking volgens de natuurlijke plantengemeenschappen. Vooral de gemeenschappen, die karakteristiek zijn voor Noord- en Midden-Limburg kregen een plaats. Voor het definitieve ontwerp werd door de heer Th. W. Janssen, technisch hoofdbambtenaar van Staatsbosbeheer, een andere ruimtelijke indeling voorgesteld, waardoor ook andere interessante aspecten van het Noordlimburgse land aangeduid kunnen worden.

Het perceel grond van 52 x 31 m., dat voor de heemtuin ter beschikking staat, wordt momenteel omgebouwd tot een miniatuur-landschap, waarin de diverse landschapstypen van de Peel tot de Maas vertegenwoordigd zullen zijn.

Zo zal naast de vegetatiekunde ook de cultuurhistorie (primitieve akkerbouw, turfsteken, bijenstallen e.d.) en de landschapskunde (ontstaan van het landschap, geomorfologie) aandacht krijgen.

De voordelen hiervan zijn:

- a) recreatieve waarde: Noord-Limburg in miniatuur.
- b) educatieve waarde: meer mogelijkheden voor het onderwijs (botanie, bodemkunde, cultuurhistorie)
- c) wetenschappelijke waarde: ervaring opdoen met het opnieuw scheppen van reeds grotendeels verdwenen landschapstypen.

Vooral de vele besprekingen met Drs. H. Helsper, wetenschappelijk medewerker van de Universiteit van Nijmegen, zijn van grote waarde geweest voor de thans begonnen realisatie van dit „heemtuinplan”.

In de heemtuin van de „Jochum-Hof” zullen de volgende landschapstypen worden opgenomen:

1. *Peelgebied*, zoals dit wordt aangetroffen in het natuurreservaat „Mariapeel” te Helenaveen. Hierin is opgenomen een turfgratencomplex, waarbij ook turfstekersgereedschap kan worden tentoongesteld.

Vele voor dit gebied kenmerkende vegetaties zijn opgenomen, zoals *Sphagno-Rhynchosporium albae* (associatie van Veenmos en Snavelbies) en een vegetatie van de slenken in hoogvenen en wortelend op massa's dood plantenmateriaal. Ook het *Ericetum*

tetralicis (associatie Dopheide) en het *Genisto pilosae-Callunetum* (associatie van Kruipbrem en Struikheide) zijn hier aanwezig.

2. **Beekdal van de Lollebeek.** Deze beek voert het overtollige water van de hoger gelegen Peel af naar de Maas. In de beek zijn stuwen aanwezig, die moeten zorgen voor de gewenste waterstanden. De het beekdal begeleidend vegetaties zijn o.a. vertegenwoordigd door het *Alno-Salicetum cinereae* (associatie van Grauwe Wilg en Zwarte Els) en door het *Calthion palustris* (het Dotterverbond), dat voorkomt op bemeste, drassige hooilanden van het beekdal.

3. **Cultuurlandschap,** waarin esgronden

een belangrijke rol vervullen, met daarop het *Teesdalis nudicaulis - Arnoseridetum minimae* (associatie van Eenjarige Hardbloem en Korensla). Deze associatie is optimaal aanwezig in Winterrogge-akkers op reeds eeuwenlang in cultuurzijnde zandgronden. Bij de teelt van granen en andere akkerbouwgewassen zullen voor zover mogelijk de verouderde landrassen gebruik worden. Mogelijkheden voor het tentoonstellen van akkerbouwgereedschappen zijn aanwezig.

4. **Oude Riviermeander.** Afsesneden rivierarmen komen veelvuldig voor in Noord- en Midden-Limburg. De oude, in het begin van het Holoceen ontstane beddingen worden begeleid door broekbosvegetaties van Elzen en Berken. Een mooi voorbeeld

Grondwerkzaamheden tijdens de aanleg van de heemtuin; vooraan van links naar rechts de „miniatuur-Maas” met daarachter (midden-rechts op de foto) het „Schuitwater”.
(foto J. Lommen)

vormt het staatsnatuurreservaat „het Schuitwater” te Broekhuizen. Open watervegetaties als het Nymphoidetum peltatae (associatie van Watergentiaan) en het Potameto-Nupharetum, waarin Gele Plomp en Drijvend Fonteinkruid voorkomen, worden aangebracht.

De vele vegetaties die in de successie van de verlanding een rol spelen, zullen in de juiste volgorde een plaats krijgen aan de oever van de miniatuur oude rivierloop.

5. **Stuifzandgebied**, gesplitst in een pioniersvegetatie en een meer gesloten begroeiing. Voor de pioniersgemeenschap wordt gestreefd naar de associatie met Buntgras, het Spargano-Corynephorum, een soortenarme vegetatie op droge humusarme, zure zandgrond. Deze vegetatie is van grote waarde voor de vastlegging van het stuifzand. Op het meer vastgelegde gedeelte van dit stuifzand wordt een heidevegetatie aangebracht met o.a. *Juniperus communis* (Jeneverbes).

6. **Rivier de Maas**, die bij het ontstaan van het landschap een zeer belangrijke rol heeft gespeeld, is in miniatuur (ca. 1 m. breed) opgenomen. Onkruidgemeenschappen van bijv. het Spiegelklokje op de vruchtbare akkers en grondland-vegetaties op de oeverwallen met daarop de associatie Medicagini-Avenetum pubescentis zullen de oever van deze rivier in het klein in een fraai jasje steken. Ook de typische Maasheggen krijgen op de oever een plaats.

7. **Hoogterras** aan de oostzijde van de Maas. In het Midden-Pleistoceen werd door de Rijn grind en zand afgezet. Dit materiaal is de oudste afzetting, die in dit gebied aan de oppervlakte komt. Op dit hoogterras, thans aangeduid als „Formatie van Sterksel”, wordt een lichte bosvegetatie aangeplant.

8. **Rivierduinen**: een unieke geologische afzetting voor Nederland vinden wij bijv. in „de Zelderse Driessen” te Ottersum. In het begin van het Holoceen ging met westelijke winden het zand in drooggevalen rivierbeddingen verstuiwen.

Op deze wijze ontstonden de soms 15 meter hoge rivierduinen aan de oostzijde van de Maas. Hierop kwamen toen pioniersgemeenschappen van o.a.

Slangekruid en Stalkaars, behorende tot de associatie van het Echio-Verbascetum.

Realisatie van het heemtuinplan

Met de aanleg van deze heemtuin werd in maart 1973 een begin gemaakt. Dit was vooral mogelijk door een subsidie van het Ministerie van Sociale Zaken in het kader van de arbeidsvoorziening (DACW-projecten). De werkzaamheden, tot nu toe het aanbrengen van de gewenste grondsoorten, het graven van de waterlopen en het onder profiel brengen van het beschikbare stuk grond, zijn zover gevorderd dat dit voorjaar een begin kan worden gemaakt met het aanbrengen van de verschillende vegetaties. De afronding van het onderhavige plan zal nog ca. 3 tot 4 jaar in beslag nemen.

Documentatiecentrum

Ter gelegenheid van het 40-jarige bestaan van de tuin werden op 28 april de plannen bekend gemaakt voor de bouw van het documentatie- en informatiecentrum. Bij de opzet van dit centrum is het stichtingsbestuur uitgegaan van een zo breed mogelijke functie van dit gebouw.

Behalve een bibliotheek is een expositieruimte onmisbaar om de individuele bezoeker te informeren. Voor groepsbezoek is een projectiezaal gepland. Het grootste gedeelte van de bezoekers, jaarlijks ruim 25.000, bestaat uit groepen die om een rondleiding vragen. Er is een duidelijke behoefte aan informatie.

De heemtuin en het documentatiecentrum zijn voor de „Jochum-Hof” wezenlijke onderdelen. De mogelijkheden, die hierdoor geschapen worden, zijn veelzijdig.

Het belangstelling wekken voor de botanie in de meest ruime betekenis is een goede zaak. Het stichtingsbestuur van de „Jochum-Hof” wil hiertoe gaarne zijn bijdrage leveren.

De vegetatiekundige indeling is volgens Dr. V. Westhoff en A. J. Held; „Plantengemeenschappen in Nederland”; uitgeverij W. J. Thieme & Cie, Zutphen - 1969.